

BAGI ZOLTÁN PÉTER

Baba Novák.

Egy rác hadfi Vitéz Mihály havasalföldi vajda seregében

Baba Nováknak Kolozsváron a szabók bástyája előtt a hálás utókor szobrot állított. Személye része mind a román, mind a szerb népköltészetnek és folklórnak, balladája egy egész balladaciklusból áll össze. Megvizsgálva nevének etimológiáját megállapíthatjuk, hogy a Baba jelző a szerb nyelvből ered, ahol a babo apát, atyát vagy öreget jelent. Ez arra utal, hogy a balladákban nem csupán Baba Novák, hanem a fia Gruia és unokája, Ioviță is megjelenik. A Novák pedig a román folklórban gigantikus, gyakran emberevő lény, szablyája pedig egy szimbolikus, nagy tárgy, amely az ősrégi időkből származott. Érdekességként megemlíthető, hogy a Novák barázdája terminus azt a rómaiak által az 1. és a 4. század között emelt óriási földsíncot jelöli, amely átszeli a teljes Dunamenti-síkságot.¹ A továbbiakban azt szeretném bemutatni a rendelkezésünkre álló források alapján, hogy Baba Novák milyen szerepet játszott a tizenöt éves háború és Erdély történetében.

Baba Novák születési dátuma ismeretlen és élete egy jelentős részéről csak elszórt és egymásnak ellentmondó adatokkal rendelkezünk. A legtöbb információt Szamosközy István történeti munkáiban találunk rá vonatkozóan. Az erdélyi történetíró szerint „Porehcia falutól az Dunán közel Szendrőhöz; oda való volt Bába Noak.” Majd ugyanebben a bekezdésben a következőképpen folytatja: Floch az Duna parton, onnat való volt; Petrasco fiának mondta magát, azért nevezte volt az fiát is Petrascónak Mihály vajda.”² Ez utóbbi mondat tehát azt jelenti, hogy Baba Novák szánt szándékkal azt terjesztette magáról, hogy az 1554 és 1557 között uralkodott, a Basarab családból származó Jó Petraskó havasalföldi vajda leszármazottja. Szamosközy azonban egy másik, korábbi bejegyzésében származásával kapcsolatban azt írta, hogy „Rácz fi volt.”³ Istvánffy Miklós ezzel szemben egy 1600. évre vonatkozó bejegyzésében azt írta, hogy a Baba Novák bolgár volt.⁴ Azt lehet tehát mondani,

¹ *Bucin, Mihaela*: Novăceștii – eroi balcanici în epica populară a românilor din Ungaria In: Izvorul. Revistă de etnografie și folclor. Red.: Emilia Martin. Nr. 20. Giula (Gyula) 1999. 16–23. Szeretném megköszönni, hogy Martyin Emília felhívta a figyelmemet erre a cikkre. Külön köszönet illeti Rotár Krisztinát, aki magyarra fordította a román szöveget.

² Szamosközy [István] történeti munkái. IV. Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Második osztály: Írók. XXX. kötet. Budapest 1880. 129.

³ Szamosközy [István] i. m. 128.

⁴ *Istvánffy Miklós*: Magyarok dolgairól írt históriája *Tállyai Pál* XVII. századi fordításában. Reprint. Budapest 2009. 347.

hogy míg Baba Novák (saját jól felfogott érdekéből) magáról azt terjesztette, hogy a Basarab család leszármazottja, addig Istvánffy bolgár, míg Szamosközy rác nemzetiségűnek tartotta. Minden valószínűség szerint az igazsághoz az erdélyi történetíró állt a legközelebb.

Baba Novákkal kapcsolatban azonban nem csupán származását illetően vannak bizonytalanságok, hanem élete egy jelentős részéről sincsenek információink. A legtöbb ismerettel karrierje 1599 előtti időszakaszára vonatkozóan a már említett Szamosközy történeti maradványai alapján áll rendelkezésünkre. Az erdélyi történetíró a következőket vetette papírra róla: „Noák mindenneknek hajduságával kereste volt életét; török is volt egy ideig, szubasa volt az törökök között.” Majd egy másik, korábbi bejegyzésében azt olvashatjuk, hogy „Bába Noák egy közrend katona volt először; Mihály vajdához jött volt Havasalföldiben; ott Mihály vajda hajduk hadnagyává tette volt. ...török fogságban lévén, minden fogait az törökök kiszedték volt, úgy hogy egy foga sem volt szájában.”⁵

Arra vonatkozóan azonban nem áll rendelkezésünkre semmilyen támpont, mikor állt a havasalföldi uralkodó szolgálatába. Az egyik lehetséges időpontja ennek az 1594. év lehetne. Ennek az évnek a tavaszán ugyanis a Temesvár környéki rácok felláztak az Oszmán Birodalom ellen és elfoglalták Becksereket. Harcuk továbbfolytatásához pedig segítséget kértek Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemtől, Palatics György lugosi bántól és Báthory István országbírótól is. A felkelőket ugyan az erdélyiek bátorították, ám végül a temesvári pasa vereséget mért rájuk, felkelésüket elfojtotta.⁶ Nem elképzelhetetlen, hogy a kudarc követően szökhetett el Baba Novák, és állhatott Mihály vajda⁷ szolgálatába. A másik lehetséges szolgálatba állásra vonatkozóan Bălcescu román történész művében olvashatunk. 1596 júliusában a Sdeglá környékén Bulgáriába átkelt és egy bizonyos Farcaș aga vezette havasalföldi seregre a helyi oszmán erők súlyos vereséget mértek. A kudarc a vajdát erősen elkésértette, és mivel látta, hogy katona nélkül maradt, országa pedig nagyon elnéptelenedett, embereit zsoldos katonákat toborozni küldte, akik lengyeleket, kozákokat és más hasznára való vitézeket állítottak zászlaja alá.⁸ Mindezeket figyelembe véve az sem elképzelhetetlen, hogy ekkor állt cikkünk hőse is Mihály vajda szolgálatába. Meg kell azonban jegyeznem mindkét hipotézissel kapcsolatban, hogy semmiféle bizonyíték nem áll rendelkezésre a bizonyítására. Baba Novák akár korábban, vagy akár később is kerülhetett Havasalföldre.

⁵ Szamosközy [István] i. m. 128–129.

⁶ Tóth Sándor László: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged 2000. 145–146.; Bethlen Farkas: Erdély története. III. kötet. Báthory István trónra lépésétől Báthory Zsigmond uralkodásáig (1571–1594). VI–VII. könyv. Fordította: Bodor András. Jegyzeteket írta: Kruppa Tamás. Budapest 2004. 288.

⁷ Életéről lásd: Bălcescu, Nicolae: A románok Vitéz Mihály idején, Fordította: V. András János, Bukarest 1963.

⁸ Bălcescu, N.: A románok i. m. 190.

Mint ahogyan azt sem lehet pontosan megállapítani, hogy a Szamosközy által lejegyzett bulgáriai haditettére mikor kerülhetett sor, ugyanis az erdélyi történetíró erre vonatkozóan semmiféle utalással sem szolgált, csak megörökítette az eseményeket: „Egyszer Mihály vajda elküldi túl Dunán csatára. Megyen Bába Noák hatszáz magával; Vrácza egy kastélynak neve, mely két napi járó föld túl az Dunán; azt megégeti Bába Noák. Azonközben innét az Dunán reá gyülekeznek az törökök. Bába Noák nem mér azon uton visszajönni, az melyen elment volt (hanem miért hogy jó kaluz volt) minden népét az Barkoncza hacasra viszi fel, mely Vráczon túl volt, Novák havassával határos; ott addig csavarog népivel, hogy közel Szophiához mind oda csavargott. Végre más úton nagy messze visszatér, és az Dunáig jövén, ő Florentin kastélyhoz Orsván alól Bodonhoz nem messze, és ott megharczolván az florentini törökkel sok hajókat nyer el, kik az kastélyhoz valól voltak, és azokban szállitván az ő hatszáz embereit, kevés veszedelemmel annyi ideig való bujdosásból haza jő Havaselföldiben. Mirden népiben nyolcz ember vezett el. Ő sok rabokat, marhákot jozott. Attólfogva Mihály vajda nagy becsületben tartotta.”⁹

Bălcescu művében a havasalföldi vajda több bulgáriai támadásáról is említést tett. Eszerint 1594–1595 telén Vitéz Mihály átkelt a Duna jobb partjára és feldúlta az ottani városokat. Még ugyanazon év márciusában pedig Szilizstrát foglalta el és rombolta le. Ezt követően a már említett 1596 júliusi vereség után a havasalföldi vajda katonái augusztus és szeptember között több alkalommal is átkeltek a Duna jobb partjára és érzékeny veszteségeket okoztak a helyi oszmán csapatoknak. Ám a román történész egyik esetben sem tett említést Baba Novákról és az egészen Szófiáig eljutott portyájáról.¹⁰ Azt tehát nem lehet pontosan megállapítani, mikor történhetett ez a haditett: 1594 késő ősze és 1597 nyara között bármikor. Utóbbi dátumot követően azonban már biztosan nem, hiszen ekkor Mihály vajda kibékült a Portával.¹¹

Az 1598-ban és 1599-ben bekövetkezett erdélyi események azonban (Báthory Zsigmond újabb lemondásai, majd Báthory András¹² trónra lépése) új, a prágai és tergovistei udvar számára kedvezőtlen politikai konstellációt eredményezett. Ezért II. Rudolf császár parancsba adta Giorgio Bastának, hogy Vitéz Mihállyal közösen két oldalról intézett támadással döntsék meg a Portával és a Habsburgokkal is békülni akaró, lengyel orientációjú bíboros-fejedelem hatalmát az országban. Az albán származású hadvezér 1599. augusztus 2-

⁹ Szamosközy [István] i. m. 129.

¹⁰ Bălcescu, N.: A románok i. m. 63–64., 190–193.

¹¹ Bălcescu, N.: A románok i. m. 203–205.

¹² Horn Ildikó: Báthory András. Budapest 2002.

án szerződést is kötött Stoicával, a vajda követével. Ebben arra tett ígéretet, hogy még a hónap végén elindul Kassáról csapataival. A parancshoz, illetve szerződéshez azonban nem rendeltek sem katonaságot, sem pénzt, így az ideiglenesen kinevezett főkapitány nem kezdhetett semmiféle komolyabb hadi vállalkozásba.¹³

Ezzel szemben Vitéz Mihály nagy hadikészületeket tett, ugyanakkor megtévesztette Báthori Andrászt, aki azt hitte, hogy újra az Oszmán Birodalom ellen készülődik. A vajda a hadaiban szolgáló székely kapitányok segítségével megnyerte magának a Báthoryakat a „székely farsang” óta gyűlölő székelyek zömét, akiknek szabadságot ígért. A székelyeken kívül a szászok is csatlakoztak hozzá, valamint „szeptember havában Baba Noák, az akkori idők hírhedett rablója, egyben a vajda seregének nem csekély támasza, hatezer főnyi önkéntes hadával, az úgynevezett hajdúkkal, más úton, mint Mihály Vöröstoronynál, ennél a Szebenhez tartozó erősnél nyitott magának utat Erdélybe. Seregét úgy vezette, hogy amerre csak megfordult, szerte az egész vidéket hullákkal és üszökkal borította. A csata előtti napon, tehát a legjobbkor csatlakozott a már harcra készen álló vajdához.”¹⁴

A Báthory András vezette erdélyi sereg a Nagyszeben és Sellenberk közötti síkságon került szembe Vitéz Mihály katonáival október 28-án. „A vajda serege úgy volt felállítva, hogy a balszárnyon, tehát András jobbszárnyával nézett farkasszemet, Baba Noák helyezkedett el önkénteseivel, a jobbszárnyon pedig trák, azaz rác lovasok.” Ez azt jelentette, hogy Vitéz Mihály hajdúvezérét és hajdúit első csatarendjében helyezte el valószínűleg azzal a céllal, hogy rendezetlen rohamukkal kimerítsék az erdélyi had velük szembenálló csapatait. Ezt a feladatot maradéktalanul el is látták: „A vajda seregéből elsőnek Baba Noák bocsátkozott harcba a maga gyűlevész népségével, csakhogy szándéka nagyobbnak bizonyult erejénél, mivel éppen Lázár István és kitűnően felszerelt, bátor csapatával akadt szembe, úgyszólván véres veszteségek után kénytelen volt visszavonulni.” Gyalogosai a hajdúvezér katonáinak feltartóztatására és visszaverésére egy ágyúkat is bevetettek. Ezek közül egy közepes nagyságú löveg a csata folyamán a havasalföldi vajda csapatainak kezébe került, amelyet használtak is.¹⁵ Ekkor a csatarend közepén álló Makó György vezette magyar kopjás lovasság a jobbszárnyra támadt, időt adva ezzel Baba Nováknak, hogy újra összeszedhesse hajdúit és harcba vethesse őket. A két oldalról megtámadott az erdélyi csapatokra, szétverte azokat. A kialakult közelharcban maga Lázár István is életét veszítette. Bár lassan kezdett

¹³ Tóth S. L.: A mezőkeresztési i. m. 397.

¹⁴ Szamosközy István: Erdély története (1598–1599, 1603). Budapest 1981. 255–256.; Bethlen Farkas: Erdély története. V. kötet, Báthory Zsigmond lemondásától Mihály vajda hatalomra kerüléséig. IX–X. Könyv. Fordította: Kasza Péter. Jegyzeteket írta: Kruppa Tamás. Budapest 2010. 162.

¹⁵ Szamosközy I.: Erdély i. m. 270–279.

érvényesülni a vajda seregének túlereje, ám Vitéz Mihály csak a következő reggelen lehetett biztos győzelmében, amikor az erdélyi sereg táborát hátrahagyva elhagyta a csatateret.¹⁶ Hamarosan menekülő fejedelmet is utolérte a végzete.¹⁷ A csata hírére a betegeskedő Basta is elindult Erdélybe, ahol azonban a rendek nagy része bizalmatlanul, míg a vajda féltékenyen fogadta.

Báthori Zsigmond unokatestvére halálát követően vissza kívánt ismét térni Erdély trónjára. Ebbéli szándékában támogatta őt Jan Zamoyski lengyel kancellár, aki a moldvai vajdát, Ieremiaș Movilă a volt fejedelem segítségére utasította. Vitéz Mihály szintén támadásra készült. Gyulafehérvárról 1600. április 14-én azt jelentették a Fuggereknek, hogy Lippa körül egy előkelő férfi, Baba Novák nevű, aki híres szabad hajdú és már sok szabadhajdú felett rendelkezik, már 4000 embert összegyűjtött, és még ugyanennyit vár. A szabadhajdú vezér a jelentés írója szerint felajánlotta Mihály vajdának, hogy néhány napon belül csatlakozik hozzá.¹⁸

Két nappal később (április 16-án) David Ungnad és Székely Mihály szintén Gyulafehérvárról azt jelentették II. Rudolfnak, hogy „Bába Novákot, azt mondja Mihály, 5000-red magával fölfogadja.” Az uralkodó biztosai megtudakolták azt is hová készül a vajda, amire ő nagy örömmel azt felelte, hogy Moldvába.¹⁹

Április 19-én Ungnad és Székely már azt jelentette az uralkodónak, hogy Vitéz Mihálynak a moldvai hadjáratra „szándéka volt már 21-én elindulni, de minthogy Bába Novák, a portyázok kapitánya még távol van, elhatározta, hogy hétfőig 24-ig még vár, nehogy az országban olyan sereg maradjon a háta megett, a mely kárt tehetne.”²⁰

A szabadhajdú vezér csatlakozására végül pontosan azon a napon került sor, ameddig a vajda várakozni kívánt. Egy Gyulafehérváron 1600. április 24-én kelt jelentés szerint ugyanis aznap csatlakozott Baba Novák és katonasága Vitéz Mihály táborához, felajánlva neki szolgálataikat.²¹ Ugyanezt az információt közölte II. Rudolfnal a raguzai Paolo Giorgio is

¹⁶ Szádeczky Lajos: Erdély és Mihály vajda története 1595–1601. Oklevéltárral. Temesvár 1893. 80–85.; Bethlen F.: Erdély V. kötet i. m. 178., 185.

¹⁷ Horn I.: Báthory András i. m. 227–236.

¹⁸ Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) Codex (Cod.) No. 8973. 136r.; Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldavei și Țării-Românești. Volumul VI. Acte și scrisori 1600–1601. Publicate de Dr. Andrei Veress. București 1933. 81.

¹⁹ Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 515.

²⁰ Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 517.

²¹ ÖNB Cod. No. 8973. 159r.; Documente privitoare i. m. 90.

április 30-án kelt levelében, azzal a különbséggel, hogy szerinte a szabadhajdú vezér csak 3000 katonát vitt magával.²²

Két nappal később a Fuggereknek újabb információt küldtek Erdélyből, ami szerint Mihály vajda jelentős haddal elindult Báthory Zsigmond ellen Moldvába.²³ Ungnad és Székely május 1-én kelt leveléből azt is tudjuk, hogy a seregben ott volt Baba Novák is 4000 lovasával és gyalogosával egyetemben.²⁴ Egy a Fuggerek számára május 31-én Bécsben kelt jelentés szintén erről számolt be azzal a különbséggel, hogy a szabadhajdúk kapitánya 4000 lovas és 2000 gyalogos felett rendelkezett.²⁵

A havasalföldi vajda katonái tehát 1600. április végén – május elején bevonultak Moldvába, majd Suceava közelében rajtaütöttek Báthory Zsigmond és moldvai vajda seregein, hatalmas győzelmet aratva felettük. Vitéz Mihály május 16-án elfoglalta a vajdaság székvárosát és megszállta az egész országot. Június 1-én Iasiba ment, ahová összegyűjtötte az előkelőket és hűségére eskette őket. Emellett szemlét tartott a moldvai csapatok felett. Baba Novákot csapataival pedig szétküldte Moldvába, hogy mindenkit eskessenek a hűségére vagy tűzzel-vassal irtsanak ki. A vajda kivonult az országból, ám a szabadhajdú vezér és katonái ott maradtak.²⁶

Vitéz Mihály merész politikáját és túlzó követeléseit, hatalmi koncentrációját mind a Rzeczpospolita, mind a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom is ellenezte, nem mellesleg az erdélyi nemesség is szervezkedni kezdett ellene. 1600 augusztusára meg is érett a helyzet Basta közbelépésére. Vitéz Mihály a Lengyel Királyság felől várt támadás elhárítására Szászsebesnél gyűjtötte össze a hozzá hű rác, havasalföldi, kozák és székely csapatokat, egyúttal segítséget kért Bastától is. Az ideiglenes felső-magyarországi főkapitány szeptember elején el is indult Erdélybe, azonban nem a várható lengyel támadás elhárítására, hanem a vajda ellenzékének megsegítésére. Szeptember 14-én Tordánál egyesült a Csáky István vezette erdélyi nemesi haddal, négy nappal később pedig megütközött a Maros menti Miriszló falunál Vitéz Mihály katonaságával, és legyőzte.²⁷ Bălcescu román történész Ciro

²² Documente privitoare i. m. 95.

²³ ÖNB Cod. No. 8973. 217r.

²⁴ Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 527.

²⁵ ÖNB Cod. No. 8973. 159r.; Documente privitoare i. m. 90.

²⁶ Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 163.

²⁷ ÖNB Cod. No. 8973, 530r-v.; *Dilich, Wilhelm*: Ungarische Chronica..., Cassel 1606. 332.; *Miles, Matthias*: Siebenbürgischer Würg-Engel oder Chronicalischer Anhang des 16. seculi nach Christi Geburt. Hermannstadt 1670. 257–258.; *Pethő Gergely*: Rövid magyar krónika. Kassa 1729. 149.; *Tractatus Rerum tam Bellicarum, quam etiam aliarum, ab anno 1599 usque 1606 inclusive in Transylvania interventarum, per Georgium Krauss. 1646 fungentem Civitatis Schaesburgensis Notariuirt. Conscriptus. 1599–1606.* In: *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens.* Herausgegeben durch G. Joseph Kemény. Klausenburg 1839. 161–

Spontoni történeti munkájára hivatkozva azt állította, hogy Baba Novák is részt vett a csatában, sőt az egész jobb szárny vezényletét rá bízta a vajda, mint a lovasság főgenerálisa, és annak ellenére, hogy idős korú volt hévvel és bátran harcolt, és rendkívüli tapasztalatokkal rendelkezett.²⁸ A vereség után a vajda Fogaras várába menekült, ahol katonáival odaért Baba Novák is. Sebesült volt, szakálla és haja leégett, arca elfeketült a csata véres porától, ugyanis ő becsületesen teljesítette kötelességét a csata napján, egy időben ellátta tisztét mint körültekintő vezér és mint derék katona. Majd magasztos szózatot intézett urához, felajánlva neki, hogy a nem biztonságos várat néhány katonával megvédi, ezzel feltartóztatva az ellenséget, hogy a vajda tovább tudjon menekülni. Vitéz Mihály azonban ragaszkodott hozzá, hogy vele tartson, így együtt vonultak el a Barcaságba és Feketehalomnál ütöttek táborot, hogy ott várják be a moldvai és havasalföldi csapatokat.²⁹

Spontoninál és így Bălcescunál is Baba Novák megdicsőült. A talján történetíró szájába — hasonlóan az ókori szerzők szokásaihoz — kitalált, elképzelt mondatokat adott. Történetét azonban sem más történeti munkák, sem a források nem támasztják alá. Ezek szerint ugyanis Baba Novák egyszerűen lemaradt a csatáról. Jan Zamoyski lengyel nagykancellárnak és nagyhetmannak a moldvai és havasalföldi hadjáratról készült jelentése, hogy a szabadhadjú vezér Moldvában állt még csapataival 1600 augusztusában és szeptember elején: „Midőn ő felsége (a lengyel király) serege Moldvába ment, Mihály vajda serege, a mely Vilza, Bába Novák, Mersza, és Deli Marko vezérlete alatt állott, sietve Erdélybe menekült, a hol maga Mihály vajda is volt. Ellene akarván menni, a besztercei úton előreküldöttem Potocki Jakabot lengyel és magyar hadakkal, hogy az utat biztosítsák a lengyel sereg részére. Én lassan követtem őt a fősereggel. Azonközben hírt vettem, hogy az erdélyiek felkeltek Mihály vajda ellen, mert a nemességet ki akarta irtani. Mihály vajdának

217., 166.; Maros-vásárhelyi Nagy Szabó Ferencz memoriáléja. In: Gróf *Mikó Imre* (Szerk.) Erdélyi Történelmi Adatok, Kolozsvár 1855. 39–168., 54–56.; Egyedi Pál énekéből az erdélyi veszedelmekről, In: Gróf *Mikó Imre* (Szerk.) Erdélyi Történelmi Adatok, Kolozsvár 1855. 169–217., 182.; *Sepsi Laczkó Máté*: Lórándffy Mihály udvari concionatora krónikája és emlékezésre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései 1521–1624. In: Gróf *Mikó Imre* (Szerk.), Erdélyi történelmi adatok. Kolozsvár 1857. 3–246, 38.; *Kövári László*: Erdély történelme. III. kötet, Pest–Kolozsvár 1860. 106–111.; Illésházy István nádor följegyzései 1592–1603. Közli *Kazinczy Gábor*. Pest 1863. 80.; Szamosközi [István] i. m. 124–126.; Gyulaffi Lestár történeti maradványai [1143–1606], Közreadja: *Szilágyi Sándor*. 1-2. *Történelmi Tár* 16 (1893), 109–145., 193–231. 131, 226.; *Szádeczky Lajos*: A miriszlói ütközet, az erdélyiek, Basta és Mihály vajda között, *Hadtörténelmi Közlemények* 6 (1893) 425–455.; *Szádeczky L.*: Erdély és Mihály vajda i. m. 113–203.; *Veress Endre*: A miriszlói csata (1600. szeptember 18.). Kolozsvár 1907.; *Bălcescu, N.*: A románok i. m. 314–404.; *Nagy László*: Bocskai István a hadak élén, Budapest 1981, 75.; *Újváry Zsuzsanna*: „Nagy két császár birodalmi közt.” Budapest 1984. 79–80.; *Tóth S. L.*: A mezőkeresztesi i. m. 397. 400–409.; *Ortelius, Hyeronimus Augustinus*: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395, Reprint: Győr 2002, 190r.; *Istvánffy M.*: Magyarok dolgairól i. m. 324–348.; *Bethlen F.*: Erdély V. kötet i. m. 243–272.

²⁸ *Spontoni, Ciro*: Historia della Transilvania. Venezia 1638. 122., 126–127.; *Bălcescu, N.*: A románok i. m. 392.

²⁹ *Spontoni, C.*: Historia i. m. 129.; *Bălcescu, N.*: A románok i. m. 403–404.

kevés népe volt.... Ő maga Fogarasba menekült, a hol kincsei voltak. Onnan Brassóba menekült s ott seregét összegyűjtötte.”³⁰ Ez persze még nem jelenti azt feltétlenül, hogy a szeptember 18-i csatába nem érkezhettek volna meg, mivel tudjuk, hogy Petraskot és Baba Novákot is magához rendelte ezt megelőzően.³¹ Ám Szamosközy munkájában és Gyulaffi Lestár ez alapján készült művében azt olvashatjuk, hogy a szabadhajdú vezér mikor Fogarasra ért a következőket vetette a vajda szemére: Miért vittál meg, ugymond, velek, tudod-e, hogy mind megirtam és meg is izentem vala, hogy reá várj engem.”³² Bethlen Farkas történeti munkájában szintén úgy fogalmazott, hogy Mihály vajda csak akkor találkozott Baba Novákkal, mikor a Barcaságba menekült.³³ Míg Ungnad a császárhoz küldött levelének szeptember 22-i utóiratában a következőket jegyezte le: „Mihály 3000 embert szedett a futás után össze s Fogarasnál táborozik, Baba Novák, Deli Markó, 3000 székely, s Radul Kulcsár már 16 000-re növelték hadai számát.”³⁴

Érdekességként meg kell jegyeznem, hogy Istvánffy szerint sem vett részt a szabadhajdú vezér a csatában, ám szerinte ennek más oka volt. A magyar történetíró ugyanis egyszerűen Baba Novák kivégzését 1600 augusztusára tette, amikor is szerinte a pártütésre készülő erdélyi rendek lecsillapítására Mihály vajda követséget menesztett, akiket azonban „zenebonával és támadással az tanácsházból s gyűlésből kiűzöttetvén, még a bolgár Baba Novákot, ki azok [a követek] kérésében a közönséges hitelhez bízván, jelen vala, híres vitéz embert, de akit Csáky [István] magán külön gyűlöl vala, pártütésekkel magok között habozván, megfogák, mivel azt mondanák, hogy az cardinál [Báthory András] tőle öletett volt meg, és sok s kegyetlen hóhéros kénzások után, de bizonyára méltatlan volt oly szörnyű büntetésre, az piacon megégették.”³⁵

A magyar történetírók szerint a vajda és a Baba Novák vezér közötti beszélgetés sem úgy zajlott le, ahogyan azt Spontoni és Bălcescu megörökítették. A legszemléletesebben Szamosközy alapján ezt Gyulaffi Lestár jegyezte le: „Mihály vajdát Brassónál in fuga szemtől szemben igen gyalázta Baba Novák. Miért vittál meg, ugymond, velek, tudod-e, hogy mind megirtam és meg is izentem vala, hogy reá várj engem, mert én tudtam, hogy roszt vagy te. Az moldvai had is útban volt, miért hogy ilyen bolondúl cselekedtél? Irult-pirult az vajda, fel sem emelte az földről szemeit.” „Azután mondott nekie Novák Baba: elég immár eddig az szégyen

³⁰ Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 389–390.

³¹ Bethlen F.: Erdély V. kötet i. m. 266., 270.

³² Szamosközy [István] i. m. 126.; Gyulaffi Lestár történeti 144.

³³ Bethlen F.: Erdély V. kötet i. m. 266.

³⁴ Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 569.

³⁵ Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 347.

vallásban, tovább ne fuss, térjünk arczúl nekiek. Im most júnek az Sárkányerdején reánk, semmi renddel nem jühetnek, szakadozva kell jünniek, az erdön megverhetjük őket.”³⁶ Mindez azért is érdekes, mivel szeptember 30-i dátummal Baba Novák három emberével levelet küldött Bastának, amiben megírta, hogy kész elpártolni a vajdától és a császárt, valamint az erdélyi rendeket szolgálni illő jutalom ellenében.³⁷ Erről Ungnad a császárhoz küldött levelének október 1-i utóiratában is említést tett.³⁸ A következő napon az albán származású hadvezér válaszáat is megküldte a porumbáki táborból. Eszerint Csáky István és a rendek mindegyike felajánlj egy-egy jó falut a pártváltásért a hajdúvezérnek, kérve minél hamarabb tegye meg ezt. Emellett megjegyezte, hogy ha lehetséges, hozza magával élve vagy halva Vitéz Mihályt is. Ezért ötszáz jobbágyportát ígért neki.³⁹ Ungnad a császárhoz küldött levelének október 7-i utóiratában aztán megírta, hogy „Bába Novákra ismét nem számíthatunk.”⁴⁰ Veress Endre szerint azonban Baba Novák felajánlkozását nem lehet komolyan venni. Szerinte a levélváltás a vajda tudtával történt és csak azért, hogy elhúzza a tárgyalásokat.⁴¹ Véleményem szerint azonban a hajdúvezér komolyan gondolta a felajánlkozást, ám a történések keresztül húzták a számítását.

„Ekkor értesült Mihály vajda a lengyel seregnek Erdélybe meneteléről s ezért ő Havasalföldre vonult vissza... Midőn Mihály vajda a mi seregünknek országába vonulásáról értesült, Bába Novákot előnkbe küldötte Bodzavásárára kémlelés végett. A mi seregünk akkor már elindult Plojest felé. Midőn az első éjjeli táborozás után seregünk felkerekedett, oct. 12-én, Bába Novák csapatára bukkant, mely egy szűk völgyben „Najeni” feluban huzta meg magát. Mihály vajda pedig a hegyek között nem messze állott táborával, katonáit a hegyen állítván fel, hogy ott a lengyel sereget két oldalról támadják meg. A lengyel seregből előkelő önkéntesek és nizowi kozákok e szűk völgyben megtámadták Bába Novák csapatát s azt elűzván, közülök sokat megöltek.”⁴² A győzelemtől fellelkesült lengyel-kozák had a hegyen álló fősereget is megtámadta, és egészen táboráig vetette vissza. A küzdelemnek csak a beálló sötétség vetett véget. A következő napon a vajda egy nagy vízmosásban állította fel seregét, de onnan is kiűzték és folytonos csatározások között visszahúzódott a hegyek közzé és egy

³⁶ Szamosközi [István] i. m. 126.; Gyulaffi Lestár történeti 144.

³⁷ *Hurmuzaki, Eudoxiu: Documente privitoare la Istoria Romanilor. Volumul IV. Partea I. 1600–1649.* Bucuresti 1882. 148.; *Veress Endre: Basta György levelezése és iratai. I. kötet (1597–1602)* Budapest 1909. 421–422.

³⁸ *Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 571.*

³⁹ *Veress E.: Basta György i. m. 422–423.*

⁴⁰ *Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 572.*

⁴¹ Ezekre azért került sor, mivel Vitéz Mihály ekkora már azonban elég erősnek érezhette magát arra, hogy szembeszálljon Bastával, míg az albán származású hadvezér elég gyengének saját erejét ahhoz, hogy a remek állásba vonult ellenfelét megtámadja. Így tárgyalásokba bocsátkoztak.

⁴² *Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 390.*

falu mellett elsáncolta magát. Zamoyski azonban mikor látta, hogy ezt csak nagy véráldozat árán tudná elfoglalni, visszavonta hadait, ezzel maga után csalva a vajdát. A döntő csatára végül október 20-án került sor, amely Vitéz Mihály teljes vereségével végződött.⁴³

A csatavesztést követően Bethlen Farkas történeti műve szerint a Hátszegre érkezett vajda Baba Novákot küldte el Kornis Gáspárhoz 2000 arannyal Gyulafehérvárra. Ő át is vette a pénzt és ígéretet tett arra, hogy Vitéz Mihály szabadon átutazhat Erdélyen Bécsbe.⁴⁴

A szétszóródott seregből Baba Novák azonban újra felajánlkozott Bastának, hogy a császár szolgálatába kíván állni. Az albán származású hadvezér december 17-én azt írta Gyulafehérvárról II. Rudolfnak, hogy a hajdúvezér hozzájött hozzávetőlegesen 1000 lovassal és 600 gyalogossal, akiket ő szolgálatába vett és Lippa környékére, azaz a határvidékre küldött.⁴⁵ Majd a január 3-i levelében újra említést tett Baba Novákról és katonáiról egy közte és az erdélyi tanácsurak között kialakult hatásköri vitában.⁴⁶ 1601. január 24-én Kolozsvárról már azt írta Basta az uralkodónak, hogy most látott napvilágot a hír, hogy a hajdúvezér valamennyi katonájával át akar állni az oszmán haderőbe. Levelét ugyanis elfogták és az albán származású hadvezér ígéretet tett arra, hogy eljárnak ellene.⁴⁷ Ugyanezt a hírt megírta Mátyás főhercegnek is.⁴⁸ Hogy mi is történt valójában azt Szamosközy művéből tudhatjuk meg, aki következőket vetette papírra: „Bába Noáknak és az oláh papnak Saskinak ez volt practicája, hogy Lugost és Karány-Sebest török kézre adják. Ez papot irattatta bé Bába Noák, kit mind levelestől megfogtak. Az mikor én irok, akkor jöjjetek, és kezetekben leszen Lugos; ezt írta volt Bába Noák az temesvári basának.”⁴⁹ Szamosközy megörökítette a szabadhajdú vezér és a pápa kivégzését is. Eszerint „Bástának igen kedve ellen volt, hogy Bába Noákot, és az papot sütötték Kolozsvárott; végre izent is, hogy szállítsák kinját, mert öntöztön-öntözték vízzel, hogy tovább vesződjék; úgy hagyták el osztán az öntözésit, és hamar azután megholt. Azután az város mellett kívül ugyanazon nyársban felfüggesztették. Mondhatatlan dolog, mely hamar előtték az varjak az husát, ugy hogy másnap csak a csontja látszott az karóban.”⁵⁰

⁴³ Szádeczky L.: Erdély és Mihály vajda i. m. 390–392.

⁴⁴ Bethlen F.: Erdély V. kötet i. m. 274.

⁴⁵ Veress E.: Basta György i. m. 468.

⁴⁶ Veress E.: Basta György i. m. 478.

⁴⁷ Veress E.: Basta György i. m. 494.

⁴⁸ Veress E.: Basta György i. m. 497.

⁴⁹ Szamosközy [István] i. m. 129.

⁵⁰ Spontoni, C.: Historia i. m. 143–144.; Szamosközy [István] i. m. 129. Valószínűleg ugyanerről az eseményről tett említést egy a Fuggereknek 1601. február 28-án Bécsből küldött jelentés, amely szerint egy erdélyi nemest (!) és egy görög papot élve elégették. ÖNB Cod. No. 8974. fol. 348r-v.; Documente privitoare i. m. 330. Ezt örökítette meg Istvánffy, ahogyan már korábban említettem: Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 347.

Az erdélyi történetíró művében még latin versikék is megörökítik a kivégzést, amelyre szerinte 1601. január 5-én került sor. Valójában azonban egy egész hónappal később. Egy ismeretlen erdélyi által február 23-án kelt levél kivonatából ugyanis tudjuk, hogy Baba Novákot és a pópát február 5-én égették meg.⁵¹

Összefoglalás helyett

Baba Novák életének csak kevesebb, mint utolsó két évről rendelkezünk forrásokkal, ám így is személye a román és a szerb folklór részévé vált, akiben egyfajta szabadsághőst láttak. Ezt a gondolatot a 20. század második felében a román kultúrpolitika is magáévá tette, ezért kaphatott szobrot Kolozsváron. A magyar források azonban már korántsem nyilatkoznak róla ilyen hízelgően, hiszen neve összeforrt Vitéz Mihály erdélyi uralmával, a fejedelemség romlásával és az árulással.

⁵¹ Documente privitoare i. m. 326.